



Claus Rønlevs bibliotek



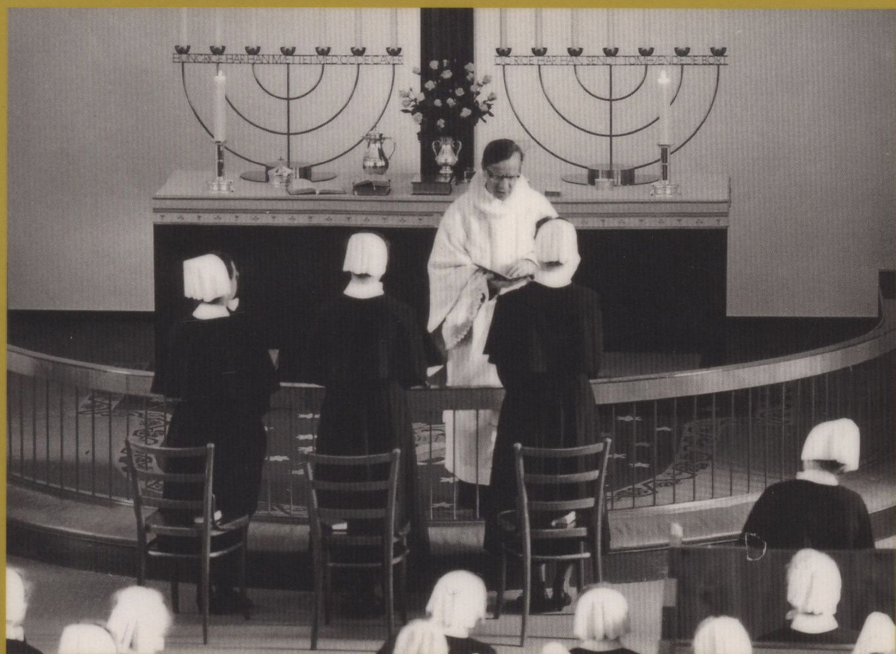
Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev



Kirkehistoriske
Samlinger

2001

Kirke
historiske
samlinger
2001

Adelsvældens biskopper 1537-1660

Af Christian Larsen

2. september, 14. søndag efter Trinitatis, 1537 blev de syv første danske superintendenter indsat i deres embeder i Vor Frue kirke af Johann Bugenhagen.¹ Udnævnelsen af de nye superintendenter var led i den lutherske nyordning: 12. august blev Christian 3. og hans hustru Dorothea kronet, 2. september – samme dag som bispevielserne – udstedtes Kirkeordinansen, og 9. september genindviedes Københavns Universitet. Superintendenterne – eller som de snart kaldtes (igen): biskopperne – kom hurtigt til at spille en central rolle i den lutherske fyrstekirke, som i udpræget grad blev en bispestyret kirke.² Bispeembedet blev også en af de få ledende stillinger under adelsvælden, som var åben for uadelige, og hvor det var muligt for en Laurids Mortensen Scavenius, søn af en fisker, at blive Sjællands biskop.

For Norges vedkommende har Steinar Imsen undersøgt de norske biskopper 1537-1660, og i den forbindelse opstillede han en række teser om rekrutteringspraksis og -politik. Han fremhævede tilknytningen til kongen, der dominerede nyudnævnelserne, og at det ofte var slotspræster eller københavnske sognepræster, der besatte embederne. Ligeledes mente han, at de danske domkapitlers indflydelse på valget var større end i Norge, og at de danske biskopper således indtog en mere selvstændig stilling. Imsen foretog en mindre undersøgelse af de danske biskopper 1551-1644, der viste påfaldende ens rekrutteringsmønstre, men en samlet prosopografisk analyse af perioden fra Reformation til Enevælde har hidtil ikke foreligget.³

I det følgende skal adelsvældens rekrutteringspraksis og -politik analyseres ved at se på en række forhold, der kan belyse periodens 54 danske biskopper, og som kan være med til at efterprøve Imsens teser: social baggrund; uddannelse/karriere; personlige kontakter; udnævnelse; afskedigelse. Den 1. generation af biskopper var speciel i forhold til deres efterfølgere, idet seks af dem havde rod i 1520'ernes reformatoriske bevægelse. De syv første biskopper er derfor udeladt i denne undersøgelse, der koncentrerer sig om de 49

bispe-udnævnelser i perioden 1542-1660. Da to biskopper avancerede, er der reelt tale om 47 personer (jf. bilaget).⁴

Bispeembedet

I Kirkeordinansen blev de nye biskoppers embedspligter fastlagt. Udover at prædike Guds ord over hele stiftet var deres fornemste opgave tilsynet med stiftets gejstlighed, både præsternes embedsretagelse og levned, menighederne, skolen og de fattiges væsen. Dette tilsyn skulle ske ved en første generalvisitats og derefter ved regelmæssige visitatser. Ved generalvisitatsen, der skulle foregå sammen med lensmanden, skulle tillige alle sognekirkerne besøges, så der kunne fås oversigt over kirkernes tilliggende. Når et præsteembede skulle besættes, påhvilede det biskoppen at eksaminere kandidaterne. Endelig skulle biskoppen pålægge stiftets indbyggere at vise hørighed og lydighed mod kongen.⁵

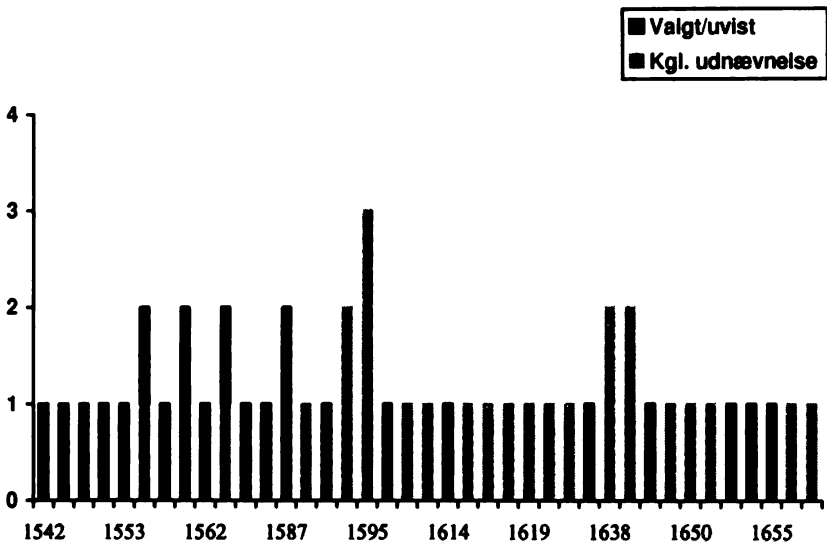
For at røgte dette omfattende embede – og for visse biskoppers vedkommende også store stifter – lønnede kongen biskoppen med 2 læster rug (à 24 tønder), 4 læster malt, 2 læster havre, 50 læs hø, 20 læs halm, 40 lam og 100 gylden. Sjællands biskop fik endvidere tillagt det tredje professorat i teologi ved Universitetet, fordi ”alting y Kiøbenhaffn [er] dyrere end andersteds y Riget, Oc mand for den høige Scholes skyld wil der haffue meere behow til tæring”. Selvom biskopperne blev ganske pænt aflønnet, viste fremgangsmåden med at anvise løn gennem lensmændene sig mindre frugtbar. Regeringen genoprettede derfor i årene 1558-60 bispestolene, der hver fik tillagt dels en bispegård, dels en part af de tidligere bispetiender samt indtægter af gods. Endvidere blev der henlagt et præstekald til bispesædet, hvor biskoppen oppebar hovedparten af kaldets indtægter mod at lade en kapellan forrette de kirkelige handlinger.⁶

Bispevalget

Biskoppen valgtes af stiftets købstadspræster. Tyvendedagen efter biskoppens død trådte disse præster sammen i stiftsbyen og udvalgte af deres midte fire præster, der så valgte den kommende biskop, som dog skulle godkendes af kongen. Som Martin Schwarz Lausten stærkt har fremhævet, var der reelt kun tale om en nominationsret, som kongen på ingen måde var bundet af.⁷ Steinar Imsen har som nævnt fremsat den tese, at de danske domkapitler havde en større indflydelse på valget end de norske.⁸ Ved hjælp af H.F. Rørdams ar-

bejder er det muligt at se, i hvor høj grad Kirkeordinansens bestemmelser blev overholdt. Af de 49 udnævnelser skete de 20 efter indstilling fra stiftets købstadspræster, i fire tilfælde er det ikke muligt at afgøre forløbet før udnævnelsen, mens der for de sidste 25 udnævnelsers vedkommende er tale om kongelige udnævnelser uden spor af forudgående valg. Reglerne i Kirkeordinansen blev nogenlunde fulgt frem til slutningen af Frederik 2.s regeringsperiode, hvorefter præsteskabets indflydelse stort set ophørte (jf. figur 1). Især i de fire jyske stifter gjorde dette sig gældende, snart også i Lund (fra 1611) og på Fyn (1616). I det vigtige sjællandske bispeembede, der altid er blevet betragtet som det fornemste, blev reglerne fulgt så sent som i 1652.⁹

Figur 1. Danske bispeudnævnelser 1542-1660



Biskoppernes sociale baggrund

Bortset fra otte personer har vi sikre oplysninger om alle biskoppers sociale baggrund. Ligesom hofpræsterne tilhørte hovedparten af biskopperne borgerstanden og den lærde stand, der i løbet af 1600-

tallet trængte frem i samfundets top. Borgerfolk som forældre udgjorde med 23 bispe-sønner den største gruppe, men det er værd at lægge mærke til, at der var tale om byernes elite. Blandt de 23 borgere finder vi syv borgmestre og seks rådmænd. Den næststørste gruppe var den lærde stand (14), dvs. gejstlige, professorer og andre universitetsuddannede. Tre af disse fædre var eller blev senere biskopper: Peder Jensen Winstrup (Peder Pedersen Winstrup), Hans Povlsen Resen (Hans Hansen Resen) og Hans Albretsen (Albret Hansen). Derimod var mulighederne for en person fra byens nederste lag eller fra bondesamfundet for at nå et af de højeste embeder inden for kirken ringe. For fiskersønnen Laurids Mortensen Scavenius blev det af betydning, at han efter forældrenes tidlige død kom i huset hos professor Thomas Fincke, der sørgede for hans uddannelse. For bondedrengen Laurids Bertelsen gik vejen til bispestolen i Århus over ansættelse ved byens latinskole, heraf de tre sidste år som rektor.

Uddannelse og karriereforløb

Kongerne kunne være sikre på, at de personer, de udnævnte, havde et længevarende uddannelsesforløb bag sig. Om 35 biskopper vides det med sikkerhed, at de foretog en udlandsrejse som led i deres teologiske studie. 11 biskopper tog hele deres uddannelse i Danmark; her er det værd at bemærke, at syv af disse 11 udnævntes til biskop i tiden indtil 1560. For Christian 4.s og Frederik 3.s biskopper indgik denne del af uddannelsen hos så godt som alle. For en dels vedkommende var der tale om et udlandsophold som hovmester for adels-sønner, der dermed var med til at finansiere den ofte bekostelige rejse og studieophold, men hovmestertjenesten gav også mulighed for længerevarende (teologiske) studier. Således tilbragte Hans Wandal syv år i udlandet som hovmester for Predbjørn Gyldenstiernes sønner, anbefalet af lærde Holger Rosenkrantz, og besøgte bl.a. Strasbourg, Padova, Tübingen og Basel. Ved hjemkomsten i 1614 udnævntes han til sognepræst ved Odense Skt. Knuds kirke og blev tre år senere befordret til Viborg bispestol. Wandals samtidige Jens Dinesen Jersin i Ribe havde allerede 1607-10 været på studieophold i Wittenberg, men fik atter muligheden i 1615-17, hvor han var hovmester for Mogens Krabbe på dennes udlandsrejse.

Udover et kortere eller længere udlandsophold havde hovedparten af biskopperne også søgt at dygtiggøre sig ved disputere enten for

magister- eller doktorgraden. Ti biskopper var blevet dr.theol., mens 28 havde taget magistergraden. Enkelte biskopper med magistergraden tog efterfølgende doktorgraden, mens fem biskopper blev kreerede dr.theol. At en så stor del af biskopperne havde højere akademiske titler skal også ses i sammenhæng med, at 12 kom fra Universitetet, hvor det var oplagt at disputere enten for magister- eller doktorgraden. De resterende biskopper, der hovedsageligt virkede i 1500-tallet, havde "kun" teologistudiet bag sig, men havde arbejdet sig op til embeder ved hovedstadens kirker eller ved hoffet. Kun seks biskopper havde hverken et udlandsophold eller en akademisk titel bag sig ved embedstiltrædelsen. Den sidste af disse var Laurids Jakobsen Hindsholm, der havde været hovmester for lærde Holger Rosenkrantz' sønner, senere sognepræst i Rudkøbing, inden han 1647 blev hentet til København som hofprædikant. I 1651 gav Frederik 3. ham den fynske bispestol.

Selvom embedet i sin natur lagde op til lærdomskarriere/ omfattende studier, så viser undersøgelsen dog, at der var tale om en stigning i tilsynsmændenes kvalifikationer. Biskopper uden udlandsophold eller højere akademiske grader kom til at tilhøre reformati- onsårhundredet. Der er her tale om en almindelig højnelse af kvalifikationsniveauet, som man også ser i adelsvældens centraladministration og blandt ledende embedsmænd.¹⁰

Netop Universitet spillede en vigtig rolle i rekrutteringen, og en fjerdedel af biskopperne blev hentet fra stillinger ved Universitetet; 1615-72 var det sådan, at den øverste teologiske professor automatisk blev Sjællands biskop, når dette embede skulle besættes.¹¹ Halvdelen af "universitetsbiskopperne" rykkede dog ikke særlig langt, idet de blev forfremmet til den sjællandske bispestol, der lå lige over for Universitetet. Et godt eksempel på en af disse "universitetsbiskopper" er Christen Hansen Riber, der havde tilbragte 1590'erne med studier i Rostock, Wittenberg, Zerbst, Strasbourg, Leiden og Franeker, inden han i 1594 blev magister. 1602 blev han professor i pædagogik ved Universitetet, 1603 i matematik, 1607 i græsk og 1608 i dialektik og avancerede i 1610 til biskop over Ålborg stift.

Den næststørste gruppe udgjorde præster fra hovedstadens kirker (13) og hofprædikanter (9). Fem af biskopperne havde gjort karriere som rektor/lektor ved en latinskole, og endelig havde otte virket som præster ude i provinsen. Biskopperne blev således hentet fra topstillinger: Universitetet, hovedstadens kirker og hoffet, dvs. hvor kongen havde mulighed for at bedømme kandidaterne. Biskopper

med en baggrund som præst i provinsen var ikke et almindeligt fænomen, og langt de fleste kom fra stiftsbyernes kirker.

En enig svale var Peder Jensen Kragelund, der i 1650 blev hentet fra præstegerningen i Fårevejle-Drageholm til bispesædet i Ribe af Frederik 3., ”der ofte havde haft lejlighed til at høre ham gunstigt omtalt”¹². Denne velynder, der havde fremhævet Kragelund over for kongen, var sandsynligvis Christoffer Urne, rigsråd og rigskansler samt lensmand på Drageholm Slot. Forgængeren i Ribe Erik Monrad var død 26. juni 1650, og stiftets købstadspræster udvalgte da hofpræst Laurids Jakobsen Hindsholm, men dette valg blev tilside-sat, da Hindsholm enten ikke ville til Ribe eller kongen undvære ham. I stedet faldt kongens valg på Kragelund, der ”den 31. Jul. f.ich [...] Mag. Dni Cancellarii Schriffuelse at forføje mig till Kiøbenhafn och prædiche for Hans Kongl. Maytt., huilchet scheede d. 7. Aug., bleff saa den 9 opkaldet paa Slottet och befahlet at giøre min Eed for Kongl. Maytt. udj Magnif. Dni Cancellarii Nerværelse at were Superintendent udj Riber Stiftt, end och jeg haffde tilforn giort min høye Undschylding for H. Cantzeler [...]”¹³. Samme dag som edsaflæggelsen blev Kragelunds udnævnelsesbrev udfærdiget.¹⁴

Kongelig bevågenhed og gode familieforbindelser

Kragelunds udnævnelse viser, hvor vigtigt det var med de rette forbindelser, hvis man ville frem. Et af de mest kendte eksempler er nok Hans Mikkelsen (Fyn 1616-51). Han var rektor ved Odense latinskole, da han i 1614 blev husprædikant på Lundegård for Ellen Marsvin og sproglærer for Kirsten Munk, der året efter blev Christian 4.s samleverske. Dette fik en særdeles gunstig indvirkning på Mikkelsens karriere: 1615 sognepræst i Assens-Kærum og provst over Båge herred, samme år professor pædagogicus ved Universitetet, senere på året slotspræst og februar 1616 hofprædikant. Fra denne stilling udnævntes han i juni samme år til Fyns biskop. Også for andre udnævnelses vedkommende synes kongelig bevågenhed at have spillet en rolle for karrierens videre forløb. Wichmand Hasebard, der 1642 blev biskop i Viborg, havde 1628-34 været lærer for Christian 4.s og Kirsten Munks børn Valdemar Christian, Sophie Elisabeth og Leonora Christine, og i 1631 afholdt kongen hans bryllup. Mads Jensen Medelfar, der i 1616 viede Christian 4. og Kirsten Munk, blev samme år hofpræst og udnævntes 1620 til biskop i Lund.

Udnævnelsen af Kragelund viser tillige betydningen af at have venner/fortalere, der færdedes i kongens nærhed, dvs. hoffet, Kancelliet og rigsrådet. Niels Lauridsen Arctander (Viborg 1595-1616) prædikede i 1585 i Vor Frue kirke i København, og blandt tilhørerne var kansler Niels Kaas, hvilket bevirkede en udnævnelse til slotsprædikant samme år. Herfra avancerede Arctander til bispestolen i det nørrejyske. Den senere så berømte ærkebiskop Hans Svane havde forud for sin tiltrædelse af Sjællands bispestol nære forbindelser til kansler Christen Thomesen Sehested, og via sin hustru Marie Fuihren tilhørte han en af de førende slægter i det lærde miljø.

Også familieforbindelser kunne være nyttige. Man kan bare kigge på lærerstaben på Universitetet i 1600-tallet for at kunne konstatere, at Universitetet ikke alene var et akademisk samfund, men i høj grad et slægtssamfund, hvor slægter som Fincke, Bartholin og Worm dominerede blandt professorerne.¹⁵ Noget lignende gjorde sig gældende i den sjællandske bispegård med Anne Eisenberg som centrum. I sit første ægteskab med Peder Jensen Winstrup (Sjælland 1590-1614) blev hun moder til Peder Pedersen Winstrup (Lund 1638-79). Med efterfølgeren Hans Povlsen Resen (1615-38) fik hun sønnen Hans Hansen Resen, der i 1652 blev Sjællands biskop efter en strålende karriere på universitet – en karriere der “skyldtes vel i højere grad hans forbindelser og faderens ry end overblik og originalitet”, som H.A. Hens har bemærket.¹⁶ Anne Eisenbergs barnebarn Anne Cathrine Winstrup giftede sig i øvrigt med Hans Wandal, Sjællands biskop 1668-75.

Ser man på, hvorfra biskopperne hentede deres koner, viser det sig tydeligt, at biskopperne, der selv kom fra borgerskabet og de lærdes kreds, hentede deres hustruer samme steds. Vi har kendskab til 73 ægteskaber blandt de 47 biskopper, og heraf kom 18 hustruer fra borgerstanden, mens 27 hustruer var døtre af præster og folk inden for undervisningsvæsenet. Ligesom hofprædikanterne hentede biskopperne deres hustruer fra det bedre borgerskab: seks var døtre af borgmestre, mens ni havde en rådmand som fader.¹⁷ Kun Hans Brochmand (Århus 1660-64) giftede sig med en adelskvinde, nemlig Anna Laurence de la Ford, datter af den engelske baronet Sir Joh de la Ford, som han traf under et studieophold i Oxford og Cambridge. For 27 bispe-hustruers vedkommende ved vi ikke noget om deres baggrund.

I embedet

De fleste biskopper var midt i fyrrerne, da de tiltrådte bispeembedet, hvilket var en forholdsvis høj alder og endda fem år højere end hofpræsterne.¹⁸ Den yngste biskop var Morten Madsen, der i 1627 – blot 31 år gammel og 14 år efter at være blevet student – blev biskop i Århus. Han havde været lærer for Kirsten Munks børn, dernæst slotspræst og endelig kgl. hofprædikant og havde fulgt Christian 4. under Kejserkrigen. Ældst var Laurids Mortensen Scavenius, der i en alder af 64 blev Sjællands biskop i 1653. Bag sig havde Scavenius en karriere som præst i 1620'erne og 1630'erne, inden han i 1639 var blevet ansat ved Universitetet.

Når først en biskop havde fundet sig til rette i bispegården, så forblev han i embedet cirka 17 år, længst hvis det var på Fyn (20½ år), hvor man ”nøjedes” med seks biskopper 1537-1660 – kortest i København (14½ år), hvor der var ni biskopper i samme periode. Den længste embedsperiode var Peder Pedersen Winstrups 41 år i Lund; han var kun 33 år, da Christian 4. udnævnte ham til biskop. Derimod nåede Wichmand Hasebard kun i få måneder i 1642 at være biskop i Viborg, inden han døde.

Netop døden var – på nær to personer – den naturlige embedsfratrædelse. Tyge Asmundsen trådte efter 17 år tilbage fra embedet som biskop i Lund i 1577, træt af bryderier og krænkelser fra stiftets adel og gejstlighed samt plaget af rygter om et forhold til en præstekone. Han tilbragte sine sidste ni år som kannik i Lund. Mere opsigtsvækkende var Hans Knudsen Vejles ufrivillige afgang fra den fynske bispestol i 1616. Kun 29 år gammel fik han det store og ansete embede som sognepræst ved Skt. Nikolaj i København – et embede der gav mulighed for højere poster inden for statskirken – og 1606 blev han biskop i Odense. Efterhånden udviklede han dog calvinske synspunkter og kom derved i modsætning til statskirkens læregrundlag og ikke mindst samtidens fremtrædende teolog Hans Povlsen Resen (i øvrigt Vejles svoger), fra 1615 Sjællands biskop og ivrig forkæmper for luthersk ortodoksi. Endvidere anbefalede han sine sognepræster at læse skrifter af calvinske teologer. Tilmed søgte Vejle at komme kryptocalvinisten Oluf Kock til undsætning i 1614, da denne anklagede Resen for vranglære. 1½ år senere, i sommeren 1615, blev Vejle indstævnet for kongen, og man gætter ikke helt galt, hvis man formoder, at Resen stod bag udfaldet mod Vejle. Han stillede i maj 1616 for en kommissionsdomstol bestående af

nogle rigsråder og hans bispekolleger under kongens forsæde, og 3. juni dømtes han til afsættelse pga. vranglære. De sidste 13 år af sit liv tilbragte han i Odense, København, Malmø og især sin fødeby Vejle.¹⁹

Forflyttelse var meget sjælden og forekom kun to gange. I begge tilfælde var der tale om en forfremmelse fra en jysk bispestol til den sjællandske. Poul Madsen, der fra 1554 havde været professor ved Universitetet i græsk og senere dialektik, valgtes 1562 til Ribe. I 1569 blev han forflyttet til København og året efter kreeret dr.theol. Forfremmelsen skyldtes utvivlsomt, at Madsen stod i høj gunst i kongehuset, og Frederik 2. nærede stor tillid til ham. Således viede han kongen i 1572 til prinsesse Sophie af Mecklenburg og døbte i 1577 kongeparrets første søn, den senere Christian 4. Peder Jensen Winstrup kom fra embedet som sognepræst ved Helligåndskirken i København, da han i 1587 udnævntes til medhjælper for biskop Laurids Bertelsen i Århus, og Winstrup overtog bispestolen ved Bertelsens død året efter. Opholdet i Århus blev dog kortvarigt, og 1590 kom Winstrup tilbage til København for at blive biskop.

Endelig skal Hans Svanes bekendte avancement nævnes. Som tak for den sjællandske biskops klare og konsekvente støtte til kongen under hele forløbet frem til håndfæstningens annullering og arverigtets indførelse blev Svane 30. oktober 1660 titulær ærkebiskop (den eneste siden 1536), kgl. råd og assessor i Statskollegiet samt præsident for Konsistorialkollegiet.

Adelsvældens biskopper

Den efterreformatriske kirke var en fyrstekirke, hvor al magt samledes hos kongen, hvilket også gjaldt bispeudnævnelser. Trods Kirkeordinansens bestemmelser blev de af købstadspræsterne valgte biskopper snart erstattet med kongelig udnævnte biskopper, der stod i gæld til kongen og ikke stiftets præsteskab. Dermed fremmedes processen med kongetro biskopper, og i 1600-tallet var den kirkelige tilsynsmand klart kongens mand. Steinar Imsens tese om mere selvstændige danske biskopper set i forhold til deres norske kolleger kan derfor ikke underbygges, for i begge riger centraliseredes bispevalget hurtigt. I øvrigt viser denne undersøgelse, at hvad angik social baggrund, uddannelse, karriere og ægteskab, var forholdene i Danmark og Norge forbløffende ens.²⁰ Der var i begge riger tale om borger- og præstesønner, der havde et udlandsophold, en magistergrad

(nogle også en doktorgrad) bag sig, og som blev rekrutteret fra stillinger i kongens nærmeste omgivelser: hoffet, Universitetet og hovedstadens kirker. Landsbypræsten, der blev biskop, var et meget sjældent fænomen. Kongelig bevågenhed blev nemlig en af de afgørende faktorer, hvis man skulle gøre sig håb om en bispestol.

Noter

1. Artiklen er den første del af en prosopografisk undersøgelse af det danske bispekollegium 1537-1848.
2. Bjørn Kornerup i *Den danske Kirkes Historie* IV. Kbh. 1959 s. 22
3. Steinar Imsen: *Superintendenten*. Trondheim 1980 s. 149. Jf. dog Jesper Thomassen: *Kongens præster 1536-1660*. *Kirkehistoriske Samlinger* 1998 s. 13-14
4. Oplysningerne om de enkelte biskopper er hentet fra *Dansk Biografisk Leksikon*, 1.-3. udgave, og Wibergs præstehistorie.
5. *Kirkeordinansen 1537/39*. Udg. Martin Schwarz Lausten. Odense 1989, jf. Bjørn Kornerup i *Den danske Kirkes Historie* s. 22-24. Se også H.F. Rørdam: Anvisning for en evangelisk Superintendents Embedsførelse. *Kirkehistoriske Samlinger* 2:VI (1872-73) s. 130-39
6. Bjørn Kornerup i *Den danske Kirkes Historie* s. 59
7. *Kirkeordinansen 1537/39*. Martin Schwarz Lausten: *Christian d. 3. og kirken (1537-1559)*. Kbh. 1987 s. 71, 77-78
8. Steinar Imsen: *Superintendenten* s. 149
9. H.F. Rørdam: Bispevalget i den danske Kirke efter Reformationen indtil Enevælden. *Kirkehistoriske Samlinger* 2:VI (1872-73) s. 66-116
10. Se f.eks. Knud J.V. Jespersen (red.): *Rigsråd, adel og administration 1570-1648*. Odense 1980
11. Jens Glebe-Møller i *Københavns Universitet 1479-1979*. Kbh. 1980 bd. 5 s. 103-04, 118, 174
12. Bjørn Kornerup: Peder Jensen Kragelund. *Dansk Biografisk Leksikon* bd. 8 s. 245
13. Bjørn Kornerup: Biskop Peder Jensen Kragelunds Selvbiografi. *Kirkehistoriske Samlinger* 7:I (1951-53) s. 278
14. H.F. Rørdam: *Bispevalget i den danske Kirke* s. 73-74
15. Ditlev Tamm i *Københavns Universitet 1479-1979*. Kbh. 1991 bd. 1 s. 234-47
16. *Dansk Biografisk Leksikon* bd. 12 s. 143
17. Jesper Thomassen: *Kongens præster* s. 22
18. Jesper Thomassen: *Kongens præster* s. 22
19. Bjørn Kornerup i *Den danske Kirkes Historie* s. 233-36, om Oluf Kock se s. 209-11
20. Steinar Imsen: *Superintendenten* s. 144-53

Bilag

Adelsvældens danske biskopper 1537-1660

LUND STIFT

1537-1551	Frands Vormodsen
1551-1560	Niels Palladius
1560-1577	Tyge Asmundsen (<i>nedlagt embedet</i>)
1578-1589	Niels Hvid
1589-1611	Mogens Madsen
1611-1619	Poul Mortensen Aastrup
1620-1637	Mads Jensen Medelfar
1638-1679	Peder Pedersen Winstrup

SJÆLLANDS STIFT

1537-1560	Peder Palladius
1560-1569	Hans Albretsen
1569-1590	Poul Madsen
1591-1614	Peder Jensen Winstrup
1615-1638	Hans Povlsen Resen
1638-1652	Jesper Brochmand
1652-1653	Hans Hansen Resen
1653-1655	Laurids Mortensen Scavenius
1655-1668	Hans Svane (<i>fra 1660 titulær ærkebiskop</i>)

FYNS STIFT

1537-1559	Jørgen Jensen Sadolin
1560-1587	Niels Jespersen
1587-1606	Jakob Madsen Vejle
1606-1616	Hans Knudsen Vejle (<i>afsat</i>)
1616-1651	Hans Mikkelsen
1651-1663	Laurids Jakobsen Hindsholm

RIBE STIFT

1537-1541	Johann Wenth
1542-1561	Hans Tausen
1562-1569	Poul Madsen (<i>forflyttet til Sjælland</i>)
1569-1594	Hans Laugesen
1595-1614	Peder Hegelund
1614-1629	Iver Iversen Hemmet
1629-1634	Jens Dinesen Jersin
1635-1643	Hans Borchardsen
1643-1650	Erik Monrad
1650-1681	Peder Jensen Kragelund

ÅRHUS STIFT

1537-1557	Mads Lang
1557-1588	Laurids Bertelsen
1588-1590	Peder Jensen Winstrup (<i>forflyttet til Sjælland</i>)
1591-1595	Albret Hansen
1595-1626	Jens Giødesen
1627-1643	Morten Madsen
1645-1660	Jakob Matthiesen
1660-1664	Hans Brochmand

VIBORG STIFT

1537-1549	Jacob Skjønning
1549-1571	Kjeld Juel
1571-1595	Peder Thøgersen
1595-1616	Niels Lauridsen Arctander
1617-1641	Hans Wandal
1642	Wichmand Hasebard
1642-1658	Frands Nielsen Rosenberg
1659-1661	Johan Dideriksen Bartskår

ÅLBORG STIFT

1537-1548	Peder Thomesen (<i>nedlagt embedet</i>)
1548-1553	Olaus Chrysostomus
1553-1557	Laurids Nielsen Riber
1558-1587	Jørgen Mortensen Borringholm
1587-1609	Jakob Holm
1610-1642	Christen Hansen Riber
1642-1668	Anders Andersen Ringkøbing